

УДК 81'1/'4

д. філол. н., проф. Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна;
epanchenko2017@gmail.com, +380679746277, <https://orcid.org/0000-0003-2217-5613>, Journal
ID:3498

УКРАЇНСЬКА ТА АНГЛІЙСЬКА КАЗКА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТИ

д. филол. н., проф. Панченко Е. И.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. Украина;
epanchenko2017@gmail.com, +380679746277, <https://orcid.org/0000-0003-2217-5613>, Journal
ID:3498

УКРАИНСКАЯ И АНГЛИЙСКАЯ СКАЗКА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ И СТРУКТУРНЫЙ АСПЕКТЫ

Doctor of Science (Philology), full professor O. I. Panchenko,

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine;
epanchenko2017@gmail.com, +380679746277, <https://orcid.org/0000-0003-2217-5613>, Journal
ID:3498

UKRAINIAN AND ENGLISH TALE: COMPARATIVE AND STRUCTURAL ASPECTS

У статті досліджено проблему схожості та відмінності сприйняття світу різними народами скрізь призму казки. Роль казки у формуванні світогляду людини визначає актуальність її дослідження. Метою цієї статті є аналіз структурно-семантичних особливостей української та англійської казки про Колобка як одного з найтиповіших фольклорних творів усіх народів світу. Відомо, що у житті людини хліб завжди відігравав важливу роль. Російський вираз «хлеб насущный» еквівалентний до англійського «bread and butter». Повага до хліба, його важливість і верховенство проявилися і в появі «хлібних» казкових персонажів таких як Колобок, що має об'ємну округлу, кулясту форму, може легко котитися, наділений хитрістю і спритністю, та Джонні-пончик, який поєднав в собі не тільки хліб (cake), але і життя як шлях (journey) і час (jour). У всіх казках головний герой – це безтурботний хитруватий веселун, або ж, англійською «smart aleck». Казки «Колобок» і «Johnny cake» відбивають схожі події, обидві казки невеликі за обсягом, їм властива синтаксична простота та елементарність сюжету. Художні засоби обох мов є схожими: казки рясніють повторами, подібними зверненнями до головного героя, окличними реченнями тощо. В обох казках присутні як люди, так і тварини, однак в англійській казці кількість людей більша, в ній діють копачі колодязів та канав маленький хлопчик (онук), а кількість тварин менше, відсутній заєць, типовий мешканець українських лісів та городів. Іншими відмінностями є відсутність опису бідності героїв в англійській казці, наявність в українській казці пісні, що робить виклад більш поетичним. Тож при зовнішній схожості сюжету і героїв цих казок українська казка більш жива, яскрава і образна. У ній наявна більша кількість епітетів, звуконаслідувань, пісень. Це пов'язано з давньою традицією розповідання українських казок під музику або ж їх театралізації. Перспективи подальших досліджень ми бачимо у створенні номенклатури концептів, притаманних схожим українським та англійським казкам.

Ключові слова: казка, народна казка, сюжет, структура, стилістичні засоби, персонажі, повтори, порівняння.

В статье исследована проблема сходства и различия восприятия мира различными народами сквозь призму сказки. Роль сказки в формировании мировоззрения человека определяет актуальность ее исследования. Целью этой статьи является анализ структурно-семантических особенностей украинского и английского сказки про Колобка как одного из типичных фольклорных произведений всех народов мира. Известно, что в жизни человека хлеб всегда играл важную роль. Русский выражение «хлеб насущный» эквивалентный английского «bread and butter». Уважение к хлебу, его важность и верховенство проявились и в появлении «хлебных» сказочных персонажей как Колобок, имеющий объемную округлую, шаровидную форму, может легко катиться, наделен хитростью и ловкостью, и Джонни пончик, который соединил в себе не только хлеб (cake), но и жизнь как путь (journey) и время (jour). Во всех сказках главный герой - это беззаботный хитроватый весельчак, или же, по-английски «smart aleck». Сказки «Колобок» и «Johnny cake» отражают подобные события, обе сказки небольшие по объему, им свойственна синтаксическая простота и элементарность сюжета. Методы обоих языков похожи: сказки изобилуют повторами, подобными обращениями к главному герою, восклицательными предложениями и тому подобное. В обеих сказках присутствуют как люди, так и животные, однако в английской сказке количество людей больше, в ней действуют копатели колодцев и канав маленький мальчик (внук), а количество животных меньше, отсутствует заяц, типичный житель украинских лесов и огородов. Другими отличиями являются отсутствие описания бедности героев в английской сказке, наличие в украинской сказке песни, делает изложение более поэтичным. Поэтому при внешней схожести сюжета и героев этих сказок Украинская сказка более живая, яркая и образная. В ней имеется большее количество эпитетов, звукоподражаний, песен. Это связано с давней традицией рассказывания украинских сказок под музыку или их театрализации. Перспективы дальнейших исследований мы видим в создании номенклатуры концептов, присущих подобным украинским и английским сказкам.

Ключевые слова: сказка, народная сказка, сюжет, структура, стилистические средства, персонажи, повторы, сравнения.

The article under consideration deals with the problem of similarity and difference of the world perception by different peoples by means of folk tales. The folk tale role in forming the world outlook determines the relevance of its research. The purpose of this article is to analyze the structural-semantic features of the Ukrainian and English folk tales about Kolobok as one of the most famous folk creation of all peoples of the world. It is well known that bread has always played an important role in human life. The Russian expression "daily bread" is equivalent to the English "bread and butter". Respect for the bread, its importance and the role are manifested in the appearance of "bread" folk tale characters such as Kolobok, which has a voluminous round, spherical shape, can easily roll, endowed with cunning and dexterity, and Johnny-donut, who combined not only bread (cake), but also life as a journey and time. In all folk tales, the main character is a carefree crafty cheerleader, or, in English, "smart aleck". Folk tales "Kolobok" and "Johnny donut" reflect similar events, both fairy tales are small in volume, they are characterized by syntactic simplicity and elementality of the plot. The artistic means of both languages are similar: folk tales are replete with repetitions, similar appeals to the protagonist, exclamation sentences and so on. In both tales there are both humans and animals, but in the English tale the number of people is larger, there are ditch diggers and a small boy (grandson), but the number of animals is smaller, there is no rabbit, the typical inhabitant of Ukrainian forests and gardens. Other differences are the lack of description of the characters poverty in the English folk tale, the

presence of songs in the Ukrainian tale, which makes the presentation more poetic. Therefore, with the external similarity of the plot and the characters of these tales, the Ukrainian folk tale is more vivid and figurative. It has a greater number of epithets, onomatopoeia, songs. This is due to the ancient tradition of telling Ukrainian fairy tales to music or their theatricality. We see the prospects for further research in creating a nomenclature of concepts inherent in similar Ukrainian and English folk tales.

Key words: *tale, folk tale, plot, structure, stylistic means, characters, repetitions, comparison.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У статті в загальному вигляді ставиться проблема схожості та відмінності сприйняття світу різними народами скрізь призму казки. Як відомо, казка є невід'ємною складовою життя кожного народу. В казках відображаються народна мудрість, історія, уявлення про життя. Казка вважається найбільш показовим та доступним джерелом культурних традицій та звичаїв. Вона демонструє специфічні для конкретного народу сюжети та ситуації, що відображується у певних казкових мовних формулах [5, с. 45]. Національний характер казки кожного народу визначається його побутом, обрядами, умовами праці, фольклорними традиціями, особливим поетичним поглядом на світ. Роль казки у формуванні світогляду людини визначає актуальність її дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класичними лінгвістичними творами, присвяченими казці, є роботи В. Я. Проппа [5-8]. В українській науковій спільноті казку розглядають з погляду філософії [4], як літературознавчий феномен [1-2, 9], досліджують окремі когнітивні компоненти казки [3] тощо. Але, наскільки нам відомо, порівняльний аспект дослідження казок ще не є повністю вичерпаним.

Формулювання мети і завдань статті. Метою цієї статті є аналіз структурно-семантичних особливостей української та англійської казки про Колобка як одного з найтиповіших фольклорних творів усіх народів світу. Для досягнення цієї мети ставимо такі завдання, як аналіз та синтез існуючого теоретичного матеріалу, формальне та

змістове порівняння англійської, української та російської казок про Колобка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує теорія, що всі казки народів світу були створені в одному місці, а потім вони поступово почали поширюватися по всьому світу, обростаючи подробицями і особливостями, характерними для певної народності і місцевості. Батьківщиною всіх казок спочатку вважали Давню Індію. Але потім було виявлено схожі казки у тих народів, які ніколи не контактували один з одним і не перебували в культурних відносинах з народами Індії. Цей факт може пояснюватися тим, що бажання людей різних народностей дуже схожі між собою, близький їх спосіб життя, уявлення про навколишній світ і його закони.

Звернімося до питання виникнення такого відомого персонажа народних казок, як Колобок. Багато років тому колобки пекли в будинках, коли закінчувалися запаси для приготування хліба. У хід пускали залишки різного борошна та інші, знайдені «по засіках», інгредієнти. В результаті виходив настільки смачний хліб, що селянин пояснював появу такого кулінарного шедевру не інакше, як дивом, казкою. Згодом необхідність готувати «колобки» у людей відпала, і первісний зміст їх появи зник. Залишився тільки образ – хліб круглої форми, який прийняв вигляд казкової істоти і проник в казки інших народів світу. В англійському ж фольклорі аналогом Колобка виступає Джонні-пончик (Johnny-cake).

Як зазначає С. Д. Карпенко, йдеться про ритуальний хліб, який пекли із першого та останнього збіжжя. У казці детально розписано процес приготування страви та ритуальне дійство. Процес випікання (борошно + яйця = тісто + сметана + вогонь = колобок) – це сакральне дійство (трансформація), в якому стара людини - носій знання і досвіду ери - виступає творцем. Як відомо, першопредки, деміурги, культурні герої – це насамперед центральні персонажі міфів творіння, у яких вони породжують (предки), виготовляють (деміурги) чи добувають (культурні

герої) природні і культурні об'єкти, встановлюють соціальні та релігійні інститути [1, с. 8].

Існує ще одна версія виникнення Колобка. Відомо, що у житті людини хліб завжди відігравав важливу роль. Російський вираз «хлеб насущный» еквівалентний до англійського «*bread and butter*». Повага до хліба, його важливість і верховенство проявилися і в появі «хлібних» казкових персонажів таких як Колобок, що має об'ємну округлу, кулясту форму, може легко котитися, наділений хитрістю і спритністю, та Джонні-пончик, який поєднав в собі не тільки хліб (cake), але і життя як шлях (journey) і час (jour)). У всіх казках головний герой – це безтурботний хитруватий веселун, або ж, англійською «*smart aleck*».

Ці дві казки – «Колобок» і «Johnny cake» мають схожі сюжети, що викликає інтерес зі сторони наукової спільноти. Що стосується спільних рис, перш за все необхідно відмітити, що обидві казки невеликі за обсягом, їм властива синтаксична простота та елементарність сюжету. Ці казки мають спільну сюжетну лінію: жінка випікає хліб різної форми (колобок або пончик). Він тікає від неї та її сім'ї. Дорогою він зустрічає різних людей і тварин, похваляється перед ними тим, що він втік від інших істот та тікає. Але в кінці казки хитрий звір (лисиця) обманює та з'їдає його.

Ці казки побудовані за однією схемою: в них повторюється одна і та ж дія, і саме на цьому повторенні і «тримається» казковий сюжет. Такі казки називаються кумулятивними. «Основной композиционный прием кумулятивных сказок состоит в каком-либо многократном, все нарастающем повторении одних и тех же действий, пока созданная таким образом цепь не обрывается или же не расплетается в обратном, убывающем порядке. В этом нагромождении и состоит весь интерес и все содержание сказок» [5, с. 223].

Зав'язка в цих казках відбувається у селянському будинку, місцем розвитку сюжету слугує дорога, а кульмінацією є зустріч з лисицею. В основі обох казок

лежить протиставлення (сильний – слабкий, хитрий – дурний), всі тварини вміють говорити. В англійській казці Джонні-пончику протистоїть лисиця, в російській казці ми також бачимо протистояння між Колобком та лисицею.

Крім цього, в обох казках присутні характерні для цього жанру фольклору початкові формули зачину: «Жили-были дед и баба...» в російському варіанті, «Були собі дід та баба» – в українському і «Once upon a time...» – в англійському.

Особливу увагу варто звернути на художні засоби вихідної мови цих елементів народного фольклору. По-перше, вони рясніють повторами, і про це можна дізнатися, звичайно, з мови головного персонажа. По-друге, ми бачимо схожі звернення до головного героя: «*The bear said: 'Where are ye going, Johnny-cake?' The wolf said: 'Where ye going, Johnny-cake?'*» «Котиться колобок, а назустріч йому вовк: - Колобок, колобок, я тебе з'їм!» «Котиться колобок, а назустріч йому ведмідь: - Колобок, колобок, я тебе з'їм!»

А сам Колобок часто використовує в своїх репліках окличні речення: «*He said: I've outrun an old man, and an old woman, and a little boy, and two well-diggers, and two ditch-diggers, and a bear, and I can outrun you, too-oo!*» або «Не съешь, медведь! Я колобок, по коробу скребен, по сусеку метен, я от дедушки ушел, я от бабушки ушел, я от зайца ушел, я волка ушел и от тебя, медведь, легко уйду!».

Основна ідея казок також однакова – необхідність бути уважним і обачним в житті.

Наразі звернемо увагу на відмінні риси казок «Колобок» і «Johnny-cake». Що стосується головних героїв, в обох казках присутні як люди, так і тварини, однак в англійській казці кількість людей більша, тому що в ній присутні копачі колодязів та канал («*well-diggers*» та «*ditch-diggers*») і маленький хлопчик (онук), а кількість тварин менше, через те, що в ній відсутній заєць.

Це може бути пояснено тим, що персонажі-тварини більш характерні для російських казок: вовк, заєць, лисиця, ведмідь – типові герої російського фольклору. Персонажами англійських казок зазвичай є люди будь-яких конкретних професій: фермери, селяни, торговці, чарівники і знатні персони.

Ще однією цікавою, на наш погляд, відмінністю є відсутність опису бідності героїв в англійській казці, на відміну від української:

«One morning the old woman made a Johnny-cake, and put it in the oven to bake».

Тоді як в українському варіанті:

(*«Були собі дід та баба та дожились уже до того, що й хліба нема. Дід просить: - Бабусю, спекла б ти колобок! – Та з чого я спечу, як і борошна нема?»*) І навпаки, в англійській казці має місце детальний опис втечі Джонні-пончика:

«You watch the Johnny-cake while your father and I go out to work in the garden. So the old man and the old woman went out and began to hoe potatoes, and left the little boy to tend the oven. But he did not watch it all the time, and all of a sudden he heard a noise, and he looked up and the oven door popped open, and out of the oven jumped Johnny-cake, and went rolling along end over end, towards the open door of the house. The little boy ran to shut the door, but Johnny-cake was too quick for him and rolled through the door, down the steps, and out into the road long before the little boy could catch him. The little boy ran after him as fast as he could clip it, crying out to his father and mother, who heard the uproar, and threw down their hoes and gave chase too. But Johnny-cake outran all three a long way, and was soon out of sight, while they had to sit down, all out of breath, on a bank to rest».

Для порівняння в російській та українській мовах: *«Скучно стало колобку на окне лежать, он взял да и покатился – с окна на лавку, с лавки на травку, с травки на дорожку – и дальше по дорожке»* та *«А він лежав,*

лежав на вікні, а тоді з вікна на призьбу, а з призьби на землю в двір, а з двору за ворота та й побіг-покотився дорогою».

Неможливо не помітити, що в українській та англійській казці процес виготовлення колобка описується дуже детально: «Послухалась баба, пішла в хижку, назмітала в засіку борошенця, витопила в печі, замісила гарненько борошно, спекла колобок та й поклала на вікні, щоб простигав» або ж «Старуха так и сделала: по коробу поскребла, по сусеку помела и наскребла муки горсти две. Замесила тесто, скатала колобок, испекла и положило на окошко стынуть». В англійському варіанті навпаки, просліджується достатньо стислий опис – «*One morning the old woman made a Johnny-cake, and put it in the oven to bake*».

Ще однією істотною відмінністю англійської казки «Johnny cake» від російської або української казки «Колобок» є наявність в останніх пісні, що робить виклад більш поетичним: «Я колобок, по коробу скребен, по сусеку метен, я от дедушки ушел, я от бабушки ушел, от тебя, зайца, не хитро уйти!» або

«— Я по засіку метений,
Я із борошна спечений, —
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!»

Цікавим є вибір лексики, якою спілкується Колобок, тож якщо в українській та російській казці вона є нейтральною, то в англійській казці – більш грубою: *snarled, growled, called out in a sharp voice*.

В російському варіанті казки використовується більша кількість застарілих слів (архаїзмів: «короб», «поскреби», «сусек», «авось», «пригоршня», «лавка», «сени», «пряжон», «стужон», «не хитро» (уйти), «подавно» (уйду) у порівнянні з англійською казкою, де серед архаїзмів можемо виокремити лише займенник «Ye» (you) – ти.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У підсумку зазначимо, що при зовнішній схожості сюжету і героїв цих казок, російська та українська казка справляють враження більш живих, яскравих і образних. У ній наявна більша кількість епітетів, звуконаслідувань, пісень. Це пов'язано з давньою традицією розповідання російських і українських казок під музику або ж їх театралізації. Перспективи подальших досліджень ми бачимо у створенні номенклатури концептів, притаманних схожим українським та російським казкам.

Література

1. Гарачковська О. О. Українська літературна казка 70 – 90-х років XX ст.: сюжетно-образна структура, хронотоп. Дис. канд. філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. Кіровоград, 2008.
2. Карпенко С. Д. Міфологічні мотиви в українських народних казках про тварин. Дис. канд. філологічних наук за спеціальністю 10.01.07 – фольклористика. Київ, 2005.
3. Кіщенко Н. Д. Вербалізація концепту WISDOM / МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки. Дис. канд. філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. Київ, 2017.
4. Наседкіна О. О. Світоглядні настанови казки: соціальнофілософський аналіз. Дис. ... канд. філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Запоріжжя, 2018.
5. Пропп В. Я. Фольклор. Литература. История Москва: Лабиринт, 2002.
6. Пропп В. Я. Русская сказка Ленинград, 1984.
7. Пропп В. Я. Трансформация волшебных сказок. В *Фольклор и действительность. Избранные статьи*. Москва, 1976.
8. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки. Ленинград, 1946.
9. Шередека Г. В. Форми вираження авторської свідомості в російській літературній казці 30-50-х рр. XIX століття. Дис. канд. філологічних наук зі спеціальності 10.01.02 – російська література. Дніпропетровськ, 2008.

Джерела фактичного матеріалу

1. Казка «Колобок»: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky/kolobok>
2. Сказка «Колобок»: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://azku.ru/russkie-narodnie-skazki/kolobok.html>.
3. Johnny-cake uthorama.com/english-fairy-tales-31.html